

Şahinöz, Ahmet

Working Paper

Türkiye - AB İlişkilerinde "Direnç Alanları"

Discussion Paper, No. 2012/9

Provided in Cooperation with:

Turkish Economic Association, Ankara

Suggested Citation: Şahinöz, Ahmet (2012) : Türkiye - AB İlişkilerinde "Direnç Alanları", Discussion Paper, No. 2012/9, Turkish Economic Association, Ankara

This Version is available at:

<https://hdl.handle.net/10419/81592>

Standard-Nutzungsbedingungen:

Die Dokumente auf EconStor dürfen zu eigenen wissenschaftlichen Zwecken und zum Privatgebrauch gespeichert und kopiert werden.

Sie dürfen die Dokumente nicht für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, öffentlich zugänglich machen, vertreiben oder anderweitig nutzen.

Sofern die Verfasser die Dokumente unter Open-Content-Lizenzen (insbesondere CC-Lizenzen) zur Verfügung gestellt haben sollten, gelten abweichend von diesen Nutzungsbedingungen die in der dort genannten Lizenz gewährten Nutzungsrechte.

Terms of use:

Documents in EconStor may be saved and copied for your personal and scholarly purposes.

You are not to copy documents for public or commercial purposes, to exhibit the documents publicly, to make them publicly available on the internet, or to distribute or otherwise use the documents in public.

If the documents have been made available under an Open Content Licence (especially Creative Commons Licences), you may exercise further usage rights as specified in the indicated licence.

TÜRKİYE EKONOMİ KURUMU

TARTIŞMA METNİ 2012/9

[http ://www.tek.org.tr](http://www.tek.org.tr)

TÜRKİYE – AB İLİŞKİLERİNDE “DİRENÇ ALANLARI”

Ahmet Şahinöz

Bu çalışma "AVRUPA BİRLİĞİNE GİRİŞ SÜRECİNDE BALKANLARLA İLİŞKİLER ve TÜRKİYE EKONOMİSİ, başlığı ile Doç. Dr. Ömer Faruk ÇOLAK editörlüğünde hazırlanan ve 2003 yılında TEK yayını olarak basılan kitapta yer almaktadır.

Nisan, 2012

TÜRKİYE – AB İLİŞKİLERİNDE “DİRENÇ ALANLARI”

Ahmet ŞAHİNÖZ*

I. GİRİŞ

Avrupa Birliği (AB) ile Türkiye arasında bir ortaklık yaratan “Ankara Anlaşması” (1963)’nin üzerinden kırk yıl geçmiş bulunmaktadır. Bu dönem içerisinde, üç aşamalı tam üyelik sürecinin ilk iki aşaması olan “hazırlık” ve “geçiş” aşamaları geride bırakılmıştır. AB-Türkiye ilişkilerinin en son durağı olan “tam üyelik” aşamasına yaklaşılan son dönemde kamuoyunun konuya duyarlılığı artmış ve konu ile ilgili tartışmalar belirli bir yoğunluk kazanmış bulunmaktadır.

Eldeki çalışmada bulacağınız çözümlenmeye ilk hareketi, AB-Türkiye ilişkilerine yönelik olarak yaptığımız bir “tespit” vermiştir. Söz konusu tespitimiz şudur: Tam üyelik sürecinde AB tarafının Türkiye’ye karşı zaman zaman takındığı “hükmedici” tavır ve Türkiye’nin muhtemel üyeliğine karşı Avrupa kamuoyunda son zamanlarda oluşan kaygı Türkiye’de ulusalcı eğilimlerin kabarmasına ve “AB nasıl olsa bizi almaz” önyargısının yerleşmesine yol açmaktadır. AB’nin “aday” ülkelere yönelik politikalarında Türkiye’yi farklı bir perspektiften değerlendirmesi, hatta bazen Türkiye’nin Avrupalılığını başkentinin coğrafi konumu ile belirlemeye çalışması, tam üyelik yolunda aşılması gereken “Kopenhag Kriterleri” gibi performans testlerinde Türkiye için ölçüleri biraz daha hassaslaştırması ve nihayet ikili ilişkilerde “itici” ve hatta “tahrik edici” bir üslup kullanmayı alışkanlık haline getirmesi, aslında AB’de Türkiye’nin tam üyeliğine karşı var olan “gizli direnç”in dışı vurumudur. Bu olumsuz tutum ve üslubun kamuoyunda çok güçlü bir yankı bulup AB karşıtı bir akım yaratması ise, kanımızca, tam üyeliğe karşı Türkiye’deki mevcut “siyasi direnç”in bir göstergesidir.

Tam üyeliğin önündeki direnç alanları öncelikle somut sosyo-ekonomik koşullardan, yani Türkiye ve Avrupa’nın gerçekliğinden kaynaklansa da, çoğunlukla bilgiden çok bilgi kırıntılarından, değer yargılarından çok tarihin zihinlerde biriktirdiği olumsuz tortu ve önyargılardan, yabancıya ya da “öteki”ne karşı duyulan endişe ve güvensizlikten, bazen de ideolojik kaygılardan ya da yüzeysel değerlendirmelerden beslenmektedir. AB-Türkiye ilişkilerinin ve bu bağlamda tam üyelik sürecinin sağlıklı bir tartışma

---

* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü Öğretim Üyesi.

zeminine oturtulması, her şeyden önce direnç alanları ile direnç alanlarını besleyen kaynakların saptanıp sağlıklı bir çözümlenmeye tâbi tutulması ile mümkün olabilecektir. Bu bakımdan “tam üyelik sorunsalı”nı ilk aşamada Avrupa, ikinci aşamada Türkiye cephesinden ele alıp inceleyeceğiz.

II. TAM ÜYELİK SORUNSA LI YA DA TAM ÜYELİĞİN ÖNÜNDEKİ "DİRENÇ ALANLARI"

Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğinin önünde hem Türkiye'de hem de AB'de, birbirini besleyen güçlü bir “direnç sarmalı” oluşmuş bulunmaktadır. Ulusal duyarlılıkların başını çektiği siyasi gerekçeler, Türkiye'deki AB karşıtlığını; “Türk kimliği” ile ilgili siyasi nedenler ve Türkiye'nin tam üyeliğinin ortaya çıkaracağı olası mali yükümlülüklerle dayalı ekonomik nedenler ise AB'deki Türkiye karşıtlığını su yüzüne çıkarmaktadır.

A. AB CEPHESİ

Tam Üyeliğın Mali Portresi ve “Ekonomik Direnç”

AB oluşumunun geleneksel olarak mali yükünü üzerine alan Almanya, bu yükü, özellikle iki Almanya'nın birleşmesinin yarattığı ekonomik sarsıntıdan sonra artık daha fazla taşımak istememektedir. Birleşme öncesinde Topluluk bütçesinin üçte birini karşılayabilen Almanya, bugün bütçe yükünün ancak dörtte birini taşıyabilmektedir. Her yıl AB bütçesine yaklaşık 11-12 milyar euro net katkı yapan Almanya'yı 2,5 milyar euro ile Hollanda, 2 milyar euro ile İngiltere ve 1,5 milyar euro ile İsveç gibi varlıklı Kuzey Avrupa ülkeleri izlemektedir. Buna karşılık, AB'ye sonradan katılan İspanya, Yunanistan, Portekiz gibi görece yoksul Akdeniz ülkeleri ile İrlanda söz konusu bütçeden her yıl sırasıyla yaklaşık olarak 6 milyar, 4,5 milyar ve 3'er milyar euro tahsil etmektedirler (Bilan,1999:55).

AB ülkeleri için ikinci büyük mali yük, birkaç yıl içinde gerçekleştirilmesi düşünülen yeni genişleme dalgasından ileri gelmektedir. Ajanda 2000 ile AB, genişlemeye ilk aşamada dahil edilecek on ülke için, 2002-2006 döneminde kullanılmak üzere 45,4 milyar euro (12,4 milyar tarım kesimi için)'luk bir “tam üyelik öncesi” yardım paketi hazırlamıştır (Planète, 1999:11). Mart 2002 tarihli Barselona Zirvesi'nde ise aynı ülkeler için 40,2 milyar euro'luk bir “tam üyeliğe uyum” fonu oluşturma kararı alınmıştır.

Tam üyelik müzakerelerinin başlaması durumunda benzer bir mali destek kanalı da Türkiye için açılacaktır. Mali destek miktarı, nüfus ve kişi başına yıllık ulusal gelir düzeyi başta olmak üzere, üyeliğe aday ülkelerin sosyo-ekonomik durumlarını yansıtan insani gelişme endeksleri ile AB'nin mevcut mali olanakları tarafından belirlenmektedir. Türkiye'ye yönelik mali yardımın

belirlenmesinde Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısının artış, AB'nin gelecekteki mali olanaklarının ise azalış yönünde etki yapması beklenmektedir.

AB'ye aday 10 ülkenin, toplam 75 milyon nüfusa, ortalama olarak 4.400 dolar kişi başına düşen gelire, 3.000 kgep (Bilan, 2002:36-37) kişi başına ortalama yıllık enerji tüketimine sahip olmalarına ve nihayet, dünya ülkelerinin *insani gelişme endeksi* sıralamasında 30. ile 50. sıralar arasında yer almalarına karşılık, Türkiye 67 milyonluk nüfusa, 2.500 dolar kişi başına gelire ve 1150 kgep enerji tüketimine sahiptir. Ve *insani gelişme endeksi* sıralamasında ise ancak 84. sırayı işgal edebilmektedir. Diğer yandan, şu an Türkiye tarımında çalışan insan sayısı (8,5 milyon) 15 AB üyesi ülkenin toplamından (7 milyon) daha fazladır (Temel Eko., 2002:129 & La situation de l'agr., 2000:24).

AB'nin mali olanakları veri olarak alındığında Topluluk bütçesinden aday ülkelere sağlanacak kaynak miktarını en genel biçimiyle, her ülkenin nüfus miktarı, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi ile tarımsal yapılarının belirlediğini söyleyebiliriz. Yukarıdaki özet veriler çerçevesinde AB'nin tam üyelik öncesinde Türkiye'ye, yaklaşık olarak 40 milyar euro civarında bir "tam üyelik öncesi" fonu ve 30 milyar euro civarında bir "tam üyeliğe uyum" fonu olmak üzere toplam 70 milyar euro tahsis etmesi öngörülebilir. Tam üyelik durumunda ise, Avrupa bütçesinden her yıl yaklaşık olarak, yapısal fonlardan 7-8 milyar ve tarımsal fonlardan 6-7 milyar euro olmak üzere toplam 14-15 milyar euroluk bir mali kaynak sağlaması beklenmektedir. Türkiye'nin söz konusu bütçeye katkısı ise, GSMH'nin %1,27'sine denk gelecek bir miktar olan, yaklaşık 2 milyar euro olacaktır.

Türkiye'nin tam üyeliğine karşı AB'de oluşan direnç noktalarının ilkinde işte bu mali yükümlülük alanında aramak gerekir. Acaba Avrupalı vergi mükellefi Türkiye'nin AB'ye girişini gerçekleştirmek için kişi başına yaklaşık 200 euro ve tam üye olduktan sonra da her yıl kişi başına 40-50 euro vermeye hazır mıdır? Birliğin finansman yükünü üstlenen Kuzey Avrupa ülkeleri, Türkiye'nin tam üyeliğe hazırlanması için gerekli olan 70 milyar euroluk bir fonu oluşturmaya nasıl istekli olabilirler? Türkiye'nin tam üyeliğinin gerçekleşmesinden sonra AB bütçesinden sağlayacağı %15'lik pay, bugün söz konusu bütçenin mali fonlarından aslan payını alan İspanya ve Yunanistan başta olmak üzere Güney Avrupa ülkelerinde Türkiye'nin tam üyeliğine karşı haklı bir direnç doğurmayacak mıdır? Kısaca, Türkiye'nin tam üyeliğine karşı "ekonomik direnç" hem Topluluk bütçesini besleyen hem de Topluluk bütçesinden beslenen ülkeler açısından mevcuttur.

Türk Kimliği ve “Siyasi Direnç”

Avrupa kamuoyunda “Türkiye’nin farklılığı” *apriori* bir kabul durumundadır. Bu bağlamda, AB’ye tam üyelik sürecinde Türkiye’nin hep ayrı bir işleme tabi tutulması ya da aday ülke raporlarında Türkiye’ye ayrı bir, genellikle de en son paragrafta yer verilmesi sorgulanmayan bir uygulama haline gelmiştir. Türkiye’nin tam üyeliğinin AB’yi “ülser” yapacağı AB’de yaygın bir kanı iken, diğer adayların tam üyeliği söz konusu olduğunda AB basınında, “Avrupa Halkları: Birliğe hoşgeldiniz” ya da “Avrupa genişlemiyor, yeniden birleşiyor.” (Poignant&Savary, Le Monde: 10 Ekim 2002) türünden cümlelere sıkça rastlanabilmektedir.

“Türkiye’nin AB’de yeri yoktur” ifadesi, olası mali yükün neden olduğu bir çekinceden çok AB kamuoyunda yer etmiş bulunan olumsuz “Türk imajı”nın doğrudan dışa vurumudur. Bu ifadenin işaret ettiği Türkiye karşıtı görüşlerin temsilciliğini günümüzde; Avrupa Konvansiyonu Başkanı Valery G. D’Estaing, Almanya Federal Parlamentosu’nun, Hıristiyan Demokrat Birliği Meclis Grubu Başkan Yardımcısı Michel Gloses ve ünlü Fransız ortaçağ tarihçisi Jacques Le Goff, dün; Fransa eski Devlet Başkanı Valery G. D’Estaing ve F.Almanya eski Şansölyesi Helmut Shmit, geçmişte ise İngiltere eski Başbakanı Winston Churchill yapmışlardır. W. Churchill 1948 tarihli (La Haye) Hague Kongresi’nde yaptığı konuşmada; “...AB fikrinin kim tarafından ortaya atıldığı hakkındaki tartışmalarla vakit kaybetmemize gerek yoktur. Bu fikrin canlanması için, Fransa Kralı Henry de Navarre (1600-1607)’in, 15 Hıristiyan Avrupa devletinden oluşan ve emrinde iç barışı sağlayıp Doğu’dan gelebilecek tehlikelere, [ki o günler için kastedilen Türkler idi. A.Ş.] karşı koyacak ortak bir ordu olan “Büyük Tasarı”nın hizmetinde olmalıyız.” demiştir (Stuart, 1970:7).

1997 yılında gerçekleştirilen Lüksemburg Zirvesi’nde Türkiye’nin tam üyeliğe adaylığını “şimdilik olmaz” formülü ile geri çeviren AB’de yukarıdaki düşünce doğrultusunda oy kullananların ağır bastığı anlaşılmaktadır.

Bu arada, dün olduğu gibi günümüzde de Türkiye’nin Avrupa sınırları içinde bulunduğunu ve AB’ye mutlaka tam üye olması gerektiği yönünde görüş açıklayan Fransa Devlet Başkanı Jacques Chirac ve Portekiz eski Cumhurbaşkanı Mario Soares gibi çok sayıda devlet adamının da bulunduğunu söylemeliyiz. Türkiye’nin tam üyeliğe adaylığının 1999 Helsinki Zirvesinde onaylanmasının temel nedenini, AB’de iki yıl gibi kısa bir süre içerisinde Türkiye ile ilgili değer yargılarında köklü bir değişikliğin meydana gelmiş olmasından ya da Türkiye lehine çok önemli bir uluslararası konjonktürün ortaya çıkmasından çok, 15 AB ülkesinin 12’sinde sol siyasi

partilerin tek başlarına ya da koalisyon ortağı olarak iktidarda olmalarında aranmalıdır.

Türkiye'nin AB'nin sınırları dışında bırakılmak istenmesinin önemli nedenlerinden birisi "Türk kimliği" ise bir diğeri de hiç kuşkusuz, Avrupa'nın özgün bir "Avrupa geleneği"ne sahip olmasıdır. "Avrupa" ya da "Avrupa geleneği" kavramı günümüzde, ortak bir geçmişin ve kültürel birikimin ürünü olan bir değerler bütünü ve kendine özgü bir yaşam biçimini ifade etmektedir. Prototipi Pax Romana dönemine, hatta Antik çağa kadar uzanan Avrupa geleneği, özet olarak "akıl" ile "inanç"ın bir sentezi olarak tanımlanmaktadır. Bu gelenekten Saint Thomas ve Voltaire gibi çok değişik düşünürler doğmuştur. Louis Cartou (1996:5)'nun söylediği gibi " Bu iki insandan her biri, en az diğeri kadar Avrupalı'dır." Avrupa geleneği aynı düşüncede olmayı değil, farklılığa saygılı olmayı benimsemektedir.

Avrupa coğrafyasını paylaşan ülkelerin, ekonomik ve politik bir "birlik" oluşturma düşüncesi ve girişimleri Avrupa geleneği kadar eskilere gitmektedir. Ortaçağın sonlarına doğru (14. yüzyıl) Fransız hukuk adamı Pierre Dubois, Avrupa devletleri arasındaki sorunların çözümü için bir "Uluslararası Hakemlik Kurumu", 15. yüzyılda Fransız işadamı Antoine Marini, Avrupa devletleri arasında karşılıklı yardım ve saldırmazlık ilkelerine dayalı bir "Avrupa Konfederasyonu" fikrini öne sürmüşlerdir. Bunların yanı sıra, 17. yüzyılda Fransız yazar Emeric Crucé'nin yalnızca barışı sağlamakla kalmayıp ekonomik ve ticari gelişmeyi de özendirecek bir barış örgütü olarak, Hıristiyan Avrupa devletlerinin dışında Türkiye'yi hatta Japonya'ya da içine alacak bir "Sürekli Avrupa Parlamentosu", 18. yüzyılda Saint Pierre Başpapazı'nın, içerisinde bir "Avrupa Senatosu" da bulunan "Sürekli Barış Projesi", 19. yüzyılda Saint Simon'un, Fransa ve İngiltere'nin işbirliği temelinde bir "Avrupa Birliği", Proudhon'un, Avrupa'da savaşlara yol açan güçlü ulusal devletler yerine "Konfederasyonların konfederasyonu" biçiminde bir "Avrupa Federasyonu", 20. yüzyılda Aristid Briand'ın "Federal Avrupa" önerisi gibi, tarih boyunca çok sayıda "Birleşik Avrupa" görüşü geliştirilmiştir.

Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden bu yana hep var olan "Avrupa Birliği" tasarısı, 8. yüzyılda Charlemagne'ın kılıç gücü ile bir ara gerçekleşir gibi olduysa da, izleyen yüzyılda Avrupa'nın ortaçağ karanlığına gömülmesi ile rafa kalkmıştır. Aydınlanma çağında doğan ulus devletler bölünmüşlüğü sayısal olarak azaltsalar da, sanayi devrimi sonrası ortaya çıkan ekonomik gelişme ve dış pazar rekabeti, söz konusu devletlerin 20. yüzyılın ilk yarısına iki "dünya savaşı" sığdırmaları sonucunu doğurmuştur. Bugünkü AB'nin ilk somut adımı sayılan ve Paris Anlaşması (1951) ile kurulan "Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu"nun bu nedenle öncelikli amacı, savaşın enerjisi ve silah

hammadelerini denetim altına alarak, yeni bir dünya savaşının çıkmasını önlemek olmuştur. Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran Roma Anlaşması (1957)'ni, 1960'lı yıllarda; Ortak Tarım Politikası (1962) ve Gümrük Birliği (1968), 1970'li yıllarda; ilk kuşak genişleme (1973) ve Avrupa Para Sistemi (1979), 1980'li yıllarda; ikinci kuşak genişleme (1981 ve 1986) ve Avrupa Tek Senedi (1987) izlemiş, ve nihayet 1990'lı yıllarda; Avrupa siyasi birliğinin yolunu açacak olan Avrupa Birliği Anlaşması çerçevesinde Ortak Savunma ve Dış Politika, Ortak Sosyal ve Çevre Politikaları (1992) ile Parasal Birlik (1999) ve aynı zamanda üçüncü kuşak genişleme süreci (1995) yaşama geçirilmiştir (Avrupa Birliği., 1999).

Kısaca, ortak ekonomik yarar sağlamak amacıyla yola çıkan Batı Avrupa, aradan geçen 45 yıl içerisinde hedeflerini büyük ölçüde gerçekleştirirken, üye sayısını da 6'dan 15'e yükseltmiştir. Avrupa Birliği yeni yüzyılda, ekonomik bütünleşmeden siyasi bütünleşmeye yönelirken üye sayını yaklaşık iki katına yükseltecek yeni bir genişleme dalgasını karşılamaya hazırlanmaktadır. Açık toplum, demokrasi, farklılıklara saygı, insan hakları ve hukukun üstünlüğü (Kopenhag Kriterleri-1993) Birliğin ortak paydası, yani bir bakıma "Anayasa"sı durumundadır. Farklılıklara saygı temelinde ulus devletlerin egemenlik haklarının ortak zeminlerde ortak kullanıma açılması ise Birliğin geleceğine yön verecek öncelikli hedeflerden birisi olacaktır.

Avrupa geleneğini, yüzlerce yıllık bir birikimin yarattığı köklü bir kültür ve kendine özgü bir yaşam biçimi olarak tanımladığımız andan itibaren Türkiye açısından birtakım "farklılıklar"ı gündeme getirmemiz gerekmektedir. Avrupa geleneği bağlamında bugün Türkiye iki tür farklılıkla karşı karşıya bulunmaktadır. Bunlardan ilki, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine bağlı olarak ortaya çıkan "geçici" farklılıklar, ikincisi ise inançlara bağlı "kalıcı" farklılıklardır. Kişi başına ortalama yıllık geliri 20.000 doların üzerinde bulunan AB insanı ile 3.000 doların altında bir gelire sahip Türk insanının tüketim alışkanlıkları ve kalıplarının, eğitim ve kültür düzeyinin, genel davranış ve yaşam biçimlerinin ve nihayet yaşamdan beklentilerinin farklı olması şaşırtıcı bir durum değildir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin çok yakın bir aynası durumundaki *insani gelişme endeksleri* ele alındığı zaman, ülkeler sıralamasında tüm AB ülkeleri ilk 20 içerisinde bulunurken Türkiye'nin ancak 84. sırayı işgal edebilmesi, hem söz konusu farklılığın bir göstergesi, hem de farklılığın ekonomik ve sosyal gelişme ile kapanacağına bir işarettir.

Dini inançlara bağlı farklılığın tam üyeliğin önüne koyduğu engeller, Avrupa kamuoyunda yer etmiş bulunan, genelde önyargılı ve olumsuz bir "Türk imajı" ile daha da pekişmektedir. Haçlılara, hatta Hun İmparatoru Attila'ya kadar uzanan olumsuz imaj ve önyargı, Osmanlı'nın Avrupa içlerine

kadar ilerlemesi, İstanbul'un fethi ve Yeniçeri sisteminin benimsenmesi ile kalıcı bir nitelik kazanmıştır. Fetih öncesi ve sonrası Osmanlı topraklarını ziyaret eden Batılı gezginlerin seyahatnamelerinde, Türklere ilişkin anılarının nasıl değişikliğe uğradığını görmek mümkündür. Aydınlanma çağının en hoşgörülü ve en yenilikçi aydınları dahi, Türk insanını görmeden Türklere hakkında çok olumsuz düşünceler üretebilmişlerdir. Örneğin, ünlü reformcu Martin Luther, Türklere “savaş insanları, zorbalar, kuşkusuz kötü kişiler” ve aydınlanma hareketinin öncülerinden Montesquieu ise, “dünyanın en çirkin insanları” (Timur, 1979:251-268) olarak tanımlarken, günümüzde Avrupa Konvansiyonu Başkanı, Fransa eski Cumhurbaşkanı Valéry Giscard d'Estaing, “Türkiye'nin üyeliği AB'nin sonu olur” (Le Monde, 9 Kasım 2002) biçiminde basına demeç vermektedir. Buna karşılık, Aydınlanma hareketinin bir diğer büyük düşünürü Voltaire, “Hıristiyan Avrupalılar, tıpkı eski Yunanlılar gibiler; kendi aralarında savaşırlar; fakat bu çatışmalarda görgü kurallarını pek elden bırakmaz ve birbirlerine genelde öylesine nazik davranırlar ki, bir Fransız, bir İngiliz, bir Alman karşılaştıkları zaman çoğu kez, hepsinin aynı kentte doğduğunu zannedersiniz.” (Voyenne, 1985:97) diye yazmaktadır.

Türklere hakkındaki “önyargı” günümüz Avrupa aydınlarının hafızalarında, büyük ölçüde bir “tortu” halinde varlığını sürdürmektedir. Son kırk yıldır, Almanya başta olmak üzere AB ülkelerine çalışmak için giden Türk işçilerinin buldukları ortama uyum güçlüğü göstermeleri, söz konusu “tortu”yu güçlendirmiştir. Sonuç olarak, “Türk kimliği” Avrupalıların önemli bir kesiminde Türkiye'nin tam üyeliğine karşı güçlü bir “siyasi direnç” yaratmaktadır. Son çeyrek asırdır, birtakım siyasi nedenler ileri sürerek Türkiye'ye ile yapılan mali işbirliğinin aksatılması, “Ermeni soykırım iddiaları”nın sıkça gündeme getirilmesi, PKK'nın terör örgütleri listesine alınmaması, insan hakları denetiminde ve Kıbrıs barış görüşmelerinde, AB yetkililerinin kışkırtıcı tavırlar takınarak Türkiye'nin ulusal duyarlıklarını istismar etmesi bu siyasi direncin göstergeleridir. Hatta tam üyelik sürecinde AB'nin Türkiye'ye taahhüt ettiği toplam 5 milyar euro'luk mali yardımın, başta Yunanistan'ın vetosu olmak üzere, çeşitli politik gerekçeler göstererek yalnızca yarısını sağlamış olması da bu direncin bir başka göstergesidir.

“Türk kimliği” AB'de çok güçlü bir siyasi direnç alanı yaratsa da, Avrupa geleneğinin temel felsefesinden hareketle, en son çözümlemede farklılığın ve farklılığa olan muhalefetin Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine engel olamayacağını söyleyebiliriz. Her şeyden önce, “farklılıklarda birlik” ilkesini benimseyen ve “kültürel farklılığa saygı”yı AB'ye üye olabilmenin önkoşulu sayan bir siyasi yapılanmanın, kendi kültürel gelişmesine ciddi katkılar yapabilecek zengin ve farklı bir birikime sahip olan Türkiye gibi bir ülkeyi

inançlarının farklılığından dolayı dışlaması düşünülemez. Çünkü bu tür bir davranış, Avrupa geleneğinin “hoşgörü” ilkesi ile bağdaşmaz, kısaca "ahlaki" değildir.

Türkiye'nin, farklılığından dolayı AB'den dışlanması, Avrupa geleneğinin “akılcılık” ilkesi ile de bağdaşmamaktadır. 70 milyona dayanan genç ve dinamik bir nüfusu barındıran, Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya ve Orta Doğu gibi çok geniş bir coğrafyaya köprü olabilecek sosyo-kültürel ve stratejik bağlantıları bulunan Türkiye gibi bir ülkeyi dışlamak, Avrupa'nın “dinamik” bir ekonomik-politik entegrasyon yerine, kendi içine kapalı statik bir entegrasyon modeline yönelmesi çok güçlü bir olasılık değildir.

Diğer yandan AB'de yukarıda sözünü ettiğimiz direnç alanları kadar güçlü olmasa bile, toplumun her kesiminden, özellikle de yeniliğe ve değişime açık kamuoyundan güç alan "destek alanları" mevcuttur. Portekiz eski cumhurbaşkanı Mario Soares'in "Türkiye'nin AB üyeliğinden yanayım. Çünkü biz Hıristiyan bir Avrupa'yı istemiyoruz; biz tüm dinlere açık laik bir Avrupa istiyoruz" (Hürriyet, 20 Mart 2002) şeklindeki sözleri, bu destek alanlarına yalnızca bir örnektir. Avrupa'nın bir "Hıristiyan Kulübü" olmanın sosyo-psikolojik baskısından ancak Türkiye'nin tam üyeliği ile kurtulunabileceği düşüncesi yavaş yavaş Avrupa kamuoyunda yer etmeye başlamıştır. 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin tam üyeliğe adaylığını onaylayan ve 2001 Laaken Zirvesi'nde Türkiye'yi Avrupa'nın geleceğini şekillendirecek Avrupa Konvansiyonu'na kabul eden Avrupa siyasal haritasının, 1997 Lüksemburg Zirvesi'nin aksine çok büyük ölçüde "sol" ağırlıklı olduğu gerçeği de "destek alanları"nın dayanaklarını saptamamız açısından önem taşımaktadır.

Öte yandan, Türkiye'ye müzakere tarihi verilip verilmeyeceğinin kararlaştırılacağı Kopenhag Zirvesi yaklaşırken Avrupa kamuoyunun “AB'nin sınırsız bir biçimde genişleyemeyeceğini, eğer genişlemeye coğrafi bir sınırlama getirilmezse, önümüzdeki yıllarda Fas'tan Rusya'ya ve Kafkas ülkelerinden İsrail'e uzanacak ve dolayısıyla da artık özgün bir Avrupalı kimliğinden söz edilemeyeceği gibi çıkarları farklılaşan kalabalık bir ülke grubunu ortak bir politik payda etrafında toplamak güçleşecektir.” (Venet, Le Monde: 10 Kasım 2002). Bu kaygıların tümüne katılıyoruz. Ancak, bu kaygıların muhatabı Türkiye değildir. Türkiye'nin Avrupa ile tam üyelik ilişkisi kırk yılı aşkın bir geçmişe sahiptir. Eğer yukarıdaki kaygılar 1980 sonrası gerçekleştirilen üçüncü ve dördüncü, 1990 sonrası gerçekleştirilen beşinci ve özellikle de 2000 yılı sonrası gerçekleştirilmeye karar verilen altıncı büyüme dalgasından önce gündeme gelmediyse, AB ile, AB'ye sonradan aday olmuş dokuz ülkenin sekizinden ve üye olacak on iki ülkenin tamamından çok daha uzun bir tam üyelik süreci yaşamış olan Türkiye için dile getiriliyorsa, burada “çifte standart”tan söz edilir ki bu da Avrupa etiği ile

bağdaşamaz. Bu tür kaygılar ve niteliği ne olursa olsun yukarıda sayılan ülkelerle geliştirilecek yeni bir Avrupa perspektifi kesinlikle Türkiye'nin tam üyeliğini tartışma dışı bırakan bir çerçevede müzakere edilmelidir.

B. TÜRKİYE CEPHESİ

Son yıllara kadar AB, Türkiye tarafından salt ekonomik bir oluşum olarak algılanmıştır. 1997 Lüksemburg Zirvesi, özellikle de 1999 Helsinki Zirvesi'nden sonra, AB'nin bir de siyasal, sosyo-kültürel bir boyutu olduğu ve Birliğin siyasal boyutunun 1992 Maastricht Zirvesi ya da "Avrupa Birliği Anlaşması" ile iyice öne çıktığı anlaşılacaktır. Helsinki Zirvesi'nde, tam üyeliğe "adaylık" onaylanınca, Türkiye'nin önüne üyelik görüşmelerinin ön koşulu olarak "Kopenhag Kriterleri" konulmuş ve böylece AB'ye ancak birtakım siyasal yükümlülükler yerine getirildiği takdirde girilebileceği açık olarak anlaşılmıştır.

AB'ye Tam Üyeliğin Ön Koşulları: Kopenhag Kriterleri

1993 tarihli Kopenhag kriterlerine uyum, tam üyelik görüşmelerinin başlayabilmesinin ön koşuludur. Bu kriterler günümüzde, Avrupa geleneğinin anayasası ve Avrupa geleceğinin pusulası olarak kabul edilmektedir. Bu kriterlerin siyasal unsurlarını demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve azınlıklara saygı; ekonomik unsurlarını işleyen bir piyasa ekonomisi ve AB içerisinde rekabet yeteneğine sahip olmak oluştururken, AB müktesebatına uyum temel kurumsal kriterlerdir.

Aslında Türkiye, Kopenhag ölçütleri ile şekillenen siyasal Avrupa'nın çok uzağında değildir. Türk toplumu çağdaşlaşma çerçevesinde, Batı'ya yönünü ilk kez 19. yüzyılın birinci yarısında, Tanzimat Fermanı (1839) ile çevirmiştir. Batı uygarlığına yönelik ilk kararlı hareket ve toplumsal dönüşüm ise, 1923 yılında Cumhuriyet ilân edilerek gerçekleştirilmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan uygun uluslararası politik ortam, Türkiye'nin Batı dünyası ile ilişkilerine yeni bir ivme kazandırmıştır. Türkiye, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, GATT, NATO, OECD, Avrupa Konseyi gibi kurumlara üye olarak ve çok partili demokrasiye geçiş yaparak Batı yönündeki politik seçimini iyice somutlaştırmıştır. 31 Mayıs 1959 tarihli Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'na üyelik başvurusu, söz konusu seçimin doğal bir uzantısıdır. Bu doğrultuda imzalanan Ankara Antlaşması (1963), Türkiye'nin Topluluğa tam üyeliğini, "hazırlık", "geçiş" ve "tam üyelik" gibi üç aşamalı bir programa bağlamıştır. 1970 yılında hazırlık ve 1999 yılında geçiş aşamalarını tamamlayan Türkiye, Aralık 2002 tarihinde gerçekleştirilecek Kopenhag Zirvesi'nde kendisine, eğer "müzakerelere başlama tarihi" verilirse tam üyelik sürecine ilk adımını atmış olacaktır.

Tam üyelik sürecinin bir yol haritası niteliğinde olan “Katılım Ortaklığı Belgesi” (KOB), Şubat 2001 tarihinde AB Konseyi tarafından onaylanarak Türkiye’ye sunulmuştur. Bu belge, tam üyelik için gerekli görülen siyasi, ekonomik ve kurumsal koşullar ile AB’nin Türkiye’ye bu süreçte sağlayacağı mali yardım ve yardımın koşullarını içermektedir. KOB’de Türkiye’nin öncelikle gerçekleştirmesi gereken kısa vadeli siyasi hedefler şöyle sıralanmıştır:

İfade özgürlüğü, idamda moratoryumun sürdürülmesi, işkencenin önlenmesi, insan hakları ihlallerinin önlenmesi, örgütlenme özgürlüğünün ve sivil toplum örgütlerinin özendirilmesi, kültürel hakların korunması, bölgesel dengesizliklerin azaltılması, anadilde yayın yapılabilmesi ve Kıbrıs sorununa BM’nin girişimleri çerçevesinde çözüm aranması, vs.

KOB’de belirtilen gerçekleştirilmesi zorunlu ekonomik hedefler ise şunlardır: Enflasyonla mücadele ve yapısal reformların gerçekleştirilmesi, mali sektörde saydamlık ve mali denetim, sosyal yönü ihmal edilmeden özelleştirmenin sürdürülmesi, fikri ve sınai mülkiyet haklarının korunması, vergilendirme, tarım, ulaştırma, enerji, iletişim, sosyal politikalar, istihdam, vs. konularında yapısal ve mevzuat uyumu sağlanması.

KOB’de yer verilen orta vadeli siyasi hedefler ise; insan hakları ve düşünce-inanç gibi temel özgürlüklerin sağlanması, idam cezasının kaldırılması, tutukluluk koşullarının iyileştirilmesi ve uluslararası normlara uygun hale getirilmesi, uluslararası siyasi ve sivil sözleşmelerin imzalanması, Anayasa ve diğer yasaların Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne uygun hale getirilmesi için yasal reformların yapılması, olağanüstü hal uygulamasının tamamen kaldırılması, Milli Güvenlik Kurulu’nun hükümetin danışma organı haline getirilmesi, eğitim alanı da dahil olmak üzere kültürel hakların güvence altına alınması, vs.dir.

Öte yandan, özelleştirme sürecinin tamamlanması, tarım ve finans sektörlerinde yapılan reformların tamamlanması, geri kalmış bölgeler başta olmak üzere eğitim ve sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi, istihdam ve sosyal güvenlik sistemlerinin sürdürülebilir olması, malların serbest dolaşım sürecinin tamamlanması, şirketler hukukunda, vergilendirmede, vs. AB müktesebatına uyum gibi konular orta vadeli ekonomik hedefleri oluşturmaktadır.

AB, 5 milyonu GB’nin geliştirilmesi, 22,5 milyonu yapısal uyumun sağlanması ve 22,5 milyonu idari ve kurumsal uyumun sağlanması için kullanılmak üzere, Türkiye’ye her yıl toplam 50 milyon euro mali yardım sağlayacaktır.

Mart 2001 tarihinde TBMM tarafından onaylanan Ulusal Program, KOB'nin hedeflerini tam olarak yansıtamamıştır. Özellikle, “idam cezasının kaldırılması” ve “anadilde yayın ve öğretim” gibi duyarlılıklara bağlı çekincelerin olduğu konularda genel ifadeler kullanılmış, dolayısıyla KOB'nin hedeflerinden, ister istemez birtakım sapmalar olmuştur. Örneğin, anadilin öğretimesi konusunda şöyle bir ifade kullanılmıştır: “Resmi ve eğitim dili Türkçedir. Bu, günlük yaşamda farklı dil, lehçe ve ağız kullanımına engel değildir. Bu serbestlik ayrılıkçı veya bölücü amaçla kullanılamaz.”

Türkiye son bir yıl (Mart 2001-2002) içerisinde, Anayasa ve yasalarda Ulusal Program doğrultusunda birtakım değişiklikler (Uyum paketleri) yapmıştır. Düşünce özgürlüğünün geliştirilmesi, temel insan haklarının genişletilmesi, dernek kurmanın kolaylaştırılması, siyasi partilerin kapatılmasının güçleştirilmesi, basın cezalarının hafifletilmesi, gösteri yasağının hafifletilmesi ve memurlara sendika hakkının tanınması gibi konularda olumlu gelişmeler sağlanırken, yine birtakım duyarlılıklara bağlı çekinceler nedeniyle basın yasasında, iş güvencesi yasasında, yargının bağımsızlığı, RTÜK, vs konularında yeterince ilerleme sağlanamamıştır. Nitekim, AB'nin aday ülkeler için her yıl yayınladığı İlerleme Raporu (Kasım 2001) hem Ulusal Program'ı hem de uyum paketlerini, KOB'nin hem siyasi hem de ekonomik kriterleri açısından yetersiz bulmuştur. Türkiye'nin Kopenhag kriterleri çerçevesinde attığı adımlar yetersiz olsa da karardır. Türkiye AB'ye tam üyelik konusunda olumlu siyasi iradesini her zaman beyan etmiştir. 2001 yılında uygulamaya giren VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın, AB ile ilişkilere ayrılan V. Bölümünde, öncelikli amaç olarak, “Kopenhag kriterlerine uyum sağlayarak tam üyelik müzakerelerinin bir an önce başlatılması gerekir.” ifadesine yer vererek bu alandaki kararlılığını teyid etmiştir. Nitekim Türkiye, idam cezasının kaldırılması ve ana dilde yayın gibi hassas konular dahil olmak üzere, Kopenhag ölçütlerinin gerektirdiği yasal düzenlemeleri Ağustos 2002 tarihinde TBMM'de gerçekleştirmiş bulunmaktadır.

Ulusal Duyarlılıklar ve “Siyasi Direnç”

Siyasi kriterlere uyum, Türkiye'de zaman zaman bir "dış dayatma" ve “ulusal egemenlik haklarının ihlali” olarak algılanmakta ve bu bağlamda AB'ye karşı siyasi bir direnç alanı oluşmaktadır. Siyasi direncin çekim alanına giren kamuoyunda, bir de, tam üyelik sonrası ulusal kimliği ve ülke bütünlüğünü muhafaza edememe endişesi ile AB'ye karşı ikinci bir direnç noktası filizlenmektedir.

AB'ye tam üyelik çerçevesinde Türkiye'nin üzerine aldığı yükümlülükler, toplumda çok köklü bir sosyo-ekonomik, kurumsal ve hukuki bir dönüşümü

gündeme getirmiştir. Bu türden yaygın ve derin bir dönüşüme karşı toplumun bünyesinde, birtakım sosyal dinamiklerin harekete geçip kendi kendini koruma iç güdüsü ile siyasi bir direnç alanı yaratması, toplumsal değişim sürecinin kaçınılmaz bir ürünüdür. Derecesi farklı olsa da, siyasi direnç oluşumu her toplumda büyük değişimler anında gözlenen bir durumdur. Ancak Türkiye'deki siyasi direnç alanlarının, değişime karşı duyulan kuşku ve gösterilen tepkinin dışında çok sayıda sosyo-kültürel ve tarihi unsur tarafından da beslendiği bir gerçektir. Türkiye'nin hassas jeo-politik konumu, Osmanlı'dan devralınan etnik çeşitlilik, sınır uyumsuzluğu ve bölgesel husumet gibi çok sayıda imparatorluk mirası, ulusal duyarlılıkların politik istismarı, yeterince gelişmemiş sosyo-ekonomik yapı, bölgesel ve bireysel düzeyde gayri adil gelir dağılımı ve AB'nin sosyo-kültürel farklılığı bu unsurların başlıcalarıdır. AB'nin "Türk kimliği"ne mesafeli yaklaşımı, ikili ilişkilerde hükmedici tutumu ve itici üslûbu, Türkiye'nin ulusal sorunlarına kayıtsız kalınması ve ulusal duyarlılıklarının siyasi istismara konu edilmesi de yine direnç alanlarını güçlendirmektedir.

Fakat ülkemizde asıl direnç, direncin bizzat kendisinden çok, ulusal duyarlılıkları bir "politik rant" kaynağı olarak gören ve duyarlılıklara bağlı olarak oluşan direnç noktalarında "politika maksimizasyonu" gerçekleştirmek isteyen siyasi parti ve odakların istismarcı tutumlarından doğmaktadır. Ankara Anlaşması'ndan bu yana siyasi partilerin "AB'ye tam üyelik" konusuna yaklaşımlarının geçirdiği değişim incelendiğinde ortaya çıkan zikzaklı görünüm, partilerin soruna tamamen "politik çıkar sağlama" açısından yaklaştığını çok açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Siyasi partiler dışında kalan ve çok değişik bir ideolojik yelpazede yer alan birtakım siyasi çevreler de, söz konusu duyarlılıkları daha çok "anti-AB" bir kamuoyu yaratmak için kullanılmaktadırlar. Türkiye'de ulusal duyarlılıkların debisini yükseltmek suretiyle AB'ye karşı siyasi direnç alanlarını en fazla güçlendiren, ya da "gerçek" direnç alanlarını "yapay" direnç alanları ile destekleyen işte bu "siyasi istismar" gerçeğidir.

Asıl Sorun: "Birinci" ya da "İkinci Sınıf" Demokrasi

Aslında, AB-Türkiye ilişkilerinde tutumumuzu belirleyen, söz konusu ilişkilerin nihai amacına ve tam üyelik sorunsalına "bakış açımız"dır. Başka bir anlatımla, AB'ye tam üyelik sorunsalı, büyük ölçüde her bireyin sahip olduğu bakış açısı ile şekillenmektedir. Bu alanda, iki farklı bakış açısından söz etmek mümkündür. Eğer AB'ye tam üyeliği, bir "çağdaşlaşma ve Cumhuriyet projesi" olarak tanımlıyor ve tam üyelik koşulları olan Kopenhag kriterlerini "Cumhuriyet'in kurucu felsefesine" uygun politikalar olarak görüyorsak ve nihayet, tam üyeliğin ülkemize sağlayacağı sosyo-ekonomik ve

siyasi kazanımları, mevcut dünya koşullarında “ikâmesi bir hayli güç” kazanımlar olarak kabul ediyorsak, AB üyeliğine daha başından olumlu bir yaklaşım sergilemek zorunda olduğumuz açıktır. Bu durumda Kopenhag kriterleri, Türkiye tarafından yerine getirilmesi gereken bir “yükümlülük” olarak algılanmalıdır.

Ancak, eğer tam üyeliğe, “ulusal kimliğimiz ve egemenlik haklarımız yok olur”, “ülke bütünlüğü tehlikeye girer”, “girmesek de olur, başka alternatiflere yöneliriz” “girersek onurumuzla girelim” ya da “nasıl olsa bizi almazlar” gibi kaygılarla yaklaşıyorsak, o zaman Kopenhag kriterlerini çağdaşlaşmanın bir gereği olarak görmek yerine AB’ye verilecek bir “taviz” olarak algılamak kaçınılmazdır. Bu bakış açısı söz konusu kriterlerin yaşama geçirilmesine yönelik her adımda Türkiye’nin “özel” koşullarını ileri sürmekte ve bu yükümlülükten kaçınmanın yollarını aramaktadır. Bu baştan olumsuz tavır, tam üyeliğin demokrasiyi geliştirici ve toplumsal refahı arttırıcı etkilerini gereği kadar değerlendirmeyi de engellemektedir.

Kısaca, Türkiye’nin AB’ye tam üyeliğinin önünde, nedenleri farklı olsa da hem AB hem de Türkiye’de “siyasi direnç” alanları oluşmuş bulunmaktadır. AB ülkelerinde Türkiye’nin tam üyeliğine karşı olan çevreler, Türkiye’deki AB karşıtlarına sürekli bir biçimde politik malzeme sağlayarak, AB karşıtı kamuoyunun beslenip güçlenmesine katkıda bulunmaktadırlar. AB’den gelen işaretlerle, Türkiye’deki tam üyelik konusundaki tartışmaların “AB karşıtlığı-AB yandaşlığı” gibi bir kısır döngüye sokulmak istenmesi Türkiye’nin üyeliğini önlemeye yönelik stratejinin bir başka boyutunu oluşturmaktadır. Avrupa Parlamentosu (AP)’nin son “Kafkasya Raporu”na, güncel sorunların yoğunluğuna karşın “Ermeni soykırım” iddialarının sokulması, Türkiye’de AB üyeliği ile ilgili konularda görüşmeler yapan AP üyesi milletvekillerinin zaman zaman “kışkırtıcı” ya da “hükmedici” davranışlarda bulunmaları, Türkiye’nin duyarlı olduğu Güneydoğu ve Kıbrıs sorunlarında görüş empoze etmesi gibi bilinçli ya da bilinçsiz politikalar bu stratejilere hizmet etmektedir.

Tam üyelik sorunsalını günlük politik kaygılardan arındırıp daha sağlıklı bir tartışma zeminine oturtmak için, öncelikle Batı Avrupa’da yarım asırdan beri adım adım inşa edilen birliğin politik yansımalarını, ikinci olarak da Kopenhag kriterlerine bakış açımızı netleştirmemiz gerekmektedir. Yazımızın ilk bölümünde de belirtildiği gibi, başlangıçta ekonomik bütünleşme adımı olarak atılan ilk birlik girişimi son on yıldır siyasi bir boyut kazanmış bulunmaktadır. AB’nin yavaş yavaş uluslararası bir yapı oluşturarak siyasi bir birliğe dönüşmesi, ulus devletlerin egemenlik haklarının yok olması anlamına gelmemektedir. Birliği oluşturan ulus devletler, mevcut bir takım egemenlik haklarını AB çatısı altında birlikte ya da ortaklaşa kullanacaklardır. Türkiye gibi 70 milyonluk bir nüfusun oy ağırlığıyla AB’ye üye olacak bir ülkenin

ulusal egemenlik haklarını kaybedeceği kaygısına kapılacak en son ülkelerden birisi olması gerekir. Üstelik küresel ekonomi çağında, mutlak bir ulusal egemenlik hakkından söz edilemeyeceğini de çok iyi biliyoruz. Şu an IMF ile imzaladığı 19. stand-by anlaşmasını uygulamaya koymuş bulunan Türkiye'nin bu konularda yaşayarak edindiği büyük bir deneyimi vardır. Bize göre; demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve azınlıklara saygı 21. yüzyıl insanlığının insanca yaşayabilmesinin temel sosyal koşullarıdır. Bu koşullar aslında toplumsal ilerlemenin de temel koşullarıdır. Düşünce özgürlüğünün eksiksiz uygulanamadığı, farklı düşünceye ve eleştirel yaklaşıma hoşgörünün esirgendiği bir toplumun aydınları kendilerini geliştiremezler. Eksik demokratik ortam düşünsel gelişme dinamiklerini köreltir. Ülke aydınları buldukları ortamda kendilerini yenileyemedikleri için, ister istemez dış dünyadan beslenmeye başlarlar, onun için güdükleşir ve çoğu zaman tutucu bir nitelik kazanırlar. Türk toplumunun ileri demokrasi için hazır olmadığını ileri sürenler ise, bu tür bir çorak düşünce ortamının doğmasına hizmet etmiş olurlar. Türkiye'nin “kendine özgü koşulları” ve “Sevr'in yeniden masaya yatırılacağı” kaygıları bu ikinci bakış açısına çoğu zaman gerekçe oluşturmaktadır.

Ülkenin özel koşullarını, daha çok ülkenin güvenlik kaygılarını Kopenhag kriterleri önüne engel olarak koymak, “ikinci sınıf bir demokrasiyi” bir anlamda kabullenmek demektir ki, böyle bir anlayış ne Cumhuriyetin temel felsefesine, ne de Atatürk'ün “çağdaş uygarlık” hedefine uygun bir politikadır. Bu tür bir yaklaşım Türk toplumuna yapılabilecek en büyük haksızlıktır. Zira, demokratik açılımlar, AB'ye üyeliğin ön koşulu olmasının ötesinde, daha önce de belirttiğimiz gibi, çağdaş, istikrarlı ve güvenli bir refah toplumu yaratmanın da olmazsa olmaz bir koşuludur. Ancak, daha önce de belirttiğimiz gibi, köklü toplumsal dönüşümler her zaman belirsizlik tehlikesi içerir, bu da insanları tedirgin eder ve değişime direnç göstermelerine neden olur. Türkiye gibi jeopolitik konumu ve tarihi mirası gereği oldukça hassas sosyo-politik dengeleri bulunan ve ekonomik gelişim sürecinde çağın gerisinde kalan bir ülkede söz konusu direncin debisinin yüksek olması anlaşılabilir bir durumdur. İleri demokrasinin, ileri demokrasiyi yaratan sosyo-ekonomik dinamiklerin henüz olgunlaşmadığı ve kültürel birikimin henüz yeterli olmadığı ülkemizde, AB'ye tam üyelik ile birtakım sosyo-politik ve kültürel sorunların yaşanacağı muhakkaktır. Osmanlı mirası üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin kendine özgü etnisite sorunları olması, hatta kendine özgü hukuki, idari ve sosyo-politik yapılanmasından ötürü “azınlık”, “özgürlük”, “bağımsızlık”, “birey”, “devlet”, “hukuk”, “yasa”, “yargı”, vs. gibi birtakım kavramların Avrupa geleneğinde bulunanlardan oldukça farklı olduğu ve dolayısıyla Kopenhag siyasi kriterlerinin uygulanmasında birtakım

sorunlarla karşılaşacağımız muhakkaktır. Bu sorunları yaşayarak çözmek koşulların olgunlaşmasını beklemekten çok daha rasyonel bir seçimdir. Çünkü dünyamızda sosyo-ekonomik gelişmeler tarihi, insanoğlunun tarih boyunca karşılaştığı sorunlara çözüm üretme tarihi ile özdeştir. Sorunları toprağa gömmek, ileri bir zamana ertelemek hiç bir sorunu çözmediği gibi sorunların üstesinden gelinemeyecek bir biçimde kökleşmesine ve sorunlara çözüm üretecek dinamiklerin körelmesine neden olmaktan başka bir işe de yaramamaktadır.

Dünyada yaşanan değişimin yönünü ve ortaya çıkan dinamiklerin gücünü algılayamayan toplumlar, uygarlığı geriden izlemeye mahkumdurlar. Oysa Türkiye 1923 yılında, nüfusunun %80'inden fazlasının okuma yazma bilmediği, teknolojik gelişimin su değirmeni ve kara sabandan öteye geçemediği bir ortamda Cumhuriyet'i, sosyo-kültürel birikimin henüz yetersiz olduğu II. Dünya Savaşı sonrasında (1946) parlamenter demokrasiyi yaşama geçirmeyi bilmiştir. Demokrasiyi 4-5 yılda bir, milletvekili seçimlerinde oy sandığına gitmek olarak algılayan bir toplumda elbette ki bir takım sıkıntılar yaşanmaktadır. Ancak, kaynakların irrasyonel dağılımına yol açan popülist politikalar, yolsuzluk ve sosyo-kültürel yozlaşmaya uygun ortam yaratılması, dini inançların politikaya alet edilmesi, askeri müdahaleler, vs. gibi sorunlar bizleri parlamenter demokrasiye vazgeçirememektedir.

Sevr'in yeniden masaya yatırılması ya da ülkenin "bölünmesi" endişesine gelince; Türkiye'nin yakın tarihi bu tür kaygılara ve özgüven aşınmasına yer bırakmayacak niteliklere sahiptir. Mustafa Kemal önderliğindeki Türk ulusu, Osmanlı devletine empoze edilen o "emperyalist belgeyi", kanı ile tarihe gömmüştür. O'nu gömülü olduğu yerden çıkarmak, ancak dökülen kanların bedelinin ödenmesi ile mümkün olabilir. Türkiye bunun böyle olduğunu, Güneydoğu Anadolu'da 15 yıl süren ve otuz bin insanımızın canına mal olan teröre karşı verdiği başarılı mücadelede kanıtlamıştır. Üstelik bölücülüğün, farklılıklara saygı gösteren demokratik ortam ve refah toplumundan değil, cehalet, yoksulluk ve antidemokratik ortamdan beslendiği çok iyi bilinmektedir.

Bugün Türkiye'nin önüne konulan tam üyelik koşulları, diğer 12 aday ülkeden talep edilenlerin aynısıdır. Özel koşullarımızın varlığını ileri sürerek bu kriterlerden herhangi bir "iskonto" talep etmek, Türkiye için bir "ayrıcalık" değil, ikinci sınıf ya da "bon pour l'Orient" türünden bir üyeliğe razı olmak anlamına gelir. Kısaca, özel koşullara dayalı "özel muamele" talep etmek, her şeyden önce Türkiye'ye haksızlık yapmak olur. Çünkü, ne Türk halkı ne de başka herhangi bir halk ikinci sınıf bir uygarlığı ve demokrasiyi hak etmemektedir.

Türkiye'de duyarlılık gösterilmesine karşın Ağustos 2002'de TBMM'de onay verilen "anadilin öğretilmesi" ve "idam cezasının kaldırılması"nın toplumumuzda birtakım sosyal sorunlara kaynaklık edebilecek nitelikler taşıdığı muhakkaktır. Ancak, toplumumuza üniter devlet yapımız gereği "resmi eğitim dilinin yalnızca Türkçe olduğu" gerçeğini zaafa uğratmayacak bir biçimde, farklı anadillerin öğretilmesi ile ilgili yapılacak düzenlemelerin kültürel varlıklarımızı zenginleştireceği ve toplumsal yakınlığı güçlendireceği anlatılabilir. İdamın artık çağdışı bir ceza yöntemi olduğu ve ölümlerin öldürerek yok edilemeyeceği, tam tersine toplumsal barışı olumsuz etkileyeceği, dolayısıyla idam cezasının kaldırılması gerektiği, "evlat acısı" yaşamış ailelerimiz başta olmak üzere, toplumumuza anlatılabilir. Yeter ki, bu duyarlılıklardan herhangi birisini siyasi partilerin seçimlerde "oy"a tahvil etme popülizmine izin vermeyelim.

AB'ye alternatif arayışlarını da, aynı çerçevede değerlendirmek gerekmektedir. Türkiye'de AB'ye karşı "direnc alanları" oluşturan değişik iç ve özellikle de dış nedenlerden, daha doğrusu AB'nin Türkiye'ye karşı son zamanlarda yoğunlaşan önyargılı ve kışkırtıcı tutumu nedeniyle kamuoyuna bir takım alternatif arayışları yansımaya başlamıştır. Ancak; bu arayışlar önemli sorunlar içermektedir. Sözelimi, Rusya-İran eksenini AB'ye alternatif olarak sunmak, her şeyden önce AB'nin gerçekte ne anlama geldiğini kavrayamamak ve Atatürk'ün yerleştiği "Cumhuriyet pusulası"nı tersinden okumak anlamına gelmektedir. Bu öneri, Rusya-İran ekseninde yer alan bir Türkiye'nin, toprak bütünlüğünün tehlikeye girmesi olasılığının AB eksenine göre çok daha yüksek olduğunun algılanmadığını göstermektedir.

Bu öneri ekonomik açıdan da anlamlı değildir. Bilindiği gibi, sosyal bilimlerde "dışa taşan faydalar", "bileşik kaplar" kuralına göre işler. Bu bağlamda, gelir düzeyi düşük bir bölgenin gelir düzeyi yüksek bir bölgeye, ya da dünya ticaretinin ve gelirinin %5'ine dahi ulaşamayan bir bölgenin, dünya ticaretinin ve gelirinin yaklaşık yarısını elinde bulunduran bir bölgeye tercih edilemeyeceğini açıklar. Türkiye'nin son yarım yüzyıl içerisinde tüm ekonomik, politik ve stratejik ilişkilerini, fiyatını ödeyerek adım adım geliştirip kurumsallaştırdığı bir bölgeden uzaklaşmanın maliyeti tahmin edilemeyecek kadar yüksektir. En somut olarak, bu tür bir strateji, AB'ye üyelik için ortaya konulmuş kırk yıllık bir çabanın bir kalemde silinip israf edilmesi anlamına gelmektedir. Dahası, küresel ekonominin dünyamıza hakim olduğu bir dönemde, Türkiye'nin, vahşi bir kapitalizm yerine sosyal devlet ve sosyal gelişmeye yer veren AB'nin ekonomik modelinde yerini almasının, ülkemizin ekonomik ve toplumsal gelişmesi açısından daha anlamlı bir seçenek olduğu açıktır.

Türkiye'nin AB gibi bir büyük cumhuriyet projesinden, AB'nin taahhüt edip de yerine getirmediği bir bölüm mali yardımlara ya da AB ülkelerinin sorunlarımıza yeterince ilgi göstermemelerine ve hatta yer yer bu sorunları beslemelerine ya da önyargılarına yenik düşmüş bir takım Türk karşıtı Avrupalı grupların kışkırtıcı tutumlarına bakarak vazgeçmek aşırı bir alınganlık ve duygularımızın esiri olmak anlamına gelmektedir. Kaldı ki, AB'ye üyelik projesi Türkiye'nin, Balkanlardan Kafkasya'ya uzanan kendi jeopolitik kuşağı ile yakın ilişkiler geliştirmesine engel değildir. Üstelik, bu yönde atılacak etkili adımlar, Türkiye'nin üyelik sürecine yeni bir ivme kazandıracağı gibi, tam üyelik durumunda da Türkiye'ye saygınlık kazandırarak Birlik içerisindeki konumunu güçlendirecektir. Ancak olmadığı halde varsayılan seçeneklerden hareketle, bölgesel bütünleşme konusunda yapılan çözümlenmeler, Türkiye'yi esenliğe değil, çıkmaza götürür. Diğer yandan, Türkiye'nin mali yardımlar konusunda AB üzerinde etkili bir baskı oluşturması ve diğer adaylara yapıldığı ölçüde bir destek talep etmesinin büyük ölçüde, tam üyelik sürecinde kendi siyasi yükümlülüklerini yerine getirmesine bağlı olduğu da unutulmamalıdır.

III. SONUÇ

Türkiye'yi çağdaş uygarlığın peşinden koşan bir ülke konumundan çıkarıp çağdaşlığı dizayn eden ülkeler sınıfına yükseltmek istiyorsak; nüfusunun üçte ikisinin hiçbir tasarruf olanağı bulunmadığı için geleceğe yönelik herhangi bir umut besleyemeyen, bebek ölüm oranları, çoğu üçüncü dünya ülkesinin üzerinde, binde 40'larda bulunan Türkiye'de, eğer ekonomik ve siyasi istikrarı sağlayıp yoksulluğu, okulsuzluğu ve doktorsuzluğu tarihin çöplüğüne atmak ve *insani gelişme endeksinde* 80-90. sıralarda değil de, ilk 20-30'da yer almak için sosyal devletin devamını istiyorsak; AB'ye tam üyeliği sosyo-ekonomik bir dönüşüm projesinin ve ülkenin topyekûn yeniden yapılandırma sürecinin bir fırsatı olarak görüyorsak; AB çizgisinde bir politika ortamı ile istismarcı ve popülist siyasi partilerin yaşam alanlarını ortadan kaldırmak istiyorsak; kısacası, Türk insanının refah düzeyi ve yaşam kalitesini arttırmak, ve demokrasimizin standardını yükseltmek istiyorsak, tam üyeliğe ilişkin koşulları biçimsel bir sorun olarak algılamaktan vazgeçip, öze ilişkin sorunları tartışmaya açmalıyız. Demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve farklılıklara saygıya dayalı bir "değerler bütünü"nü özümsemeye uygun ortam oluşturmalıyız. Bir takım sıfatlar kullanılarak üyelik konusunda yapılan kısır tartışmalar ancak, "Türkiye AB üyesi olamaz" diyen ve kendisini uzmanı olduğu dönemin düşünce bağınazlığından kurtaramayan Ortaçağ tarihçisi Jacques Le Goff (Cumhuriyet, 28 Aralık 2000) ile "Türkiye, Katılım Ortaklığı Belgesi'ni yırtmalı ve AB aday üyeliğinden çekilmelidir" diye bildirimler

yayımlayan (21 Aralık 2000) kimi önyargılı ve ideolojik saplantı içinde olan çevrelerin işini kolaylaştırır.

Bu tür bir toplumsal dönüşüm için Türkiye’de yeterli kamuoyu desteği, hem sosyal hem de politik düzeyde mevcuttur. Yeter ki bu desteği ve olumlu iradeyi geniş katılımlı bir uyum sürecine dönüştürelim, başka bir anlatımla, yeter ki fikir ve eylem düzeyinde kendi iç dinamiklerimizi harekete geçirelim. Çünkü, çok özet anlatımla, "AB'ye tam üyelik", Cumhuriyet'in ilanı (1923) ve Demokrasi'ye geçişten (1946) sonra Türkiye'nin üçüncü en büyük “çağdaşlaşma projesi”dir.

KAYNAKÇA

Avrupa Birliği ve Türkiye (1999), T.C. Başbakanlık DTM, Ankara.

Bilan du Monde (1999), (2002), Le Monde, Paris.

Courrier de la Planète (1999), Solagral, No: 51, Paris.

Cartou, Louis (1996), *L'Union européenne*, Dalloz, Paris.

La situation de l'agriculture dans l'union Européenne (2000), CE, Bruxelles.

Le Monde, 9 Kasım 2002.

Poignant B.& Savary G. (2002), "Peuples d'Europe: bienvenue dans l'Union", *Le Monde*, 10 Ekim.

Stuart de la Mahotière (1970), *Toward One Europe*, Penguin Books, Victoria.

Timur, Taner (1979), *Osmanlı Toplum Düzeni*, Turhan Kitabevi, Ankara.

Temel Ekonomik Göstergeler (2002), T.C. Başbakanlık DPT, Ankara.

Vernet, Daniel (2002), "L'Europe sans frontières", *Le Monde*, 10 Kasım.

Voyenne, B. (1985), *Histoire de l'idée européenne*, 3.édit., Paris.

